

AZƏRBAYCANDA HƏYATA KEÇİRİLƏN SOSIAL SİYASƏTİN ƏSAS PROBLEMLƏRİ

Ramil Quliyev, Ziya Rəhmanov

Bakı Avrasiya Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: ziya.rehmanov@gmail.com

Xülasə. Məqalədə Azərbaycanda həyata keçirilməsi vacib olan sosial-iqtisadi islahatlar, bu islahatların inkişafına təkan verəcək infrastruktur layihələrinin icra olunma mexanizmi təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: sosial siyasət, sosial yardım, sosial təminat, davamlı inkişaf, məşğulluq, işsizlik.

THE MAIN PROBLEMS OF THE SOCIAL POLICY IN AZERBAIJAN

Ramil Guliyev, Ziya Rahmanov

Baku Eurasian University, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article analyzes the socio-economic reforms in Azerbaijan and the mechanism of implementation of infrastructure projects that will stimulate the development of these reforms.

Keywords: social politics, social assistance, social guaranty, permanent development, employment, unemployment.

ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Рамиль Кулиев, Зия Рахманов

*Бакинский Евразийский Университет,
Баку, Азербайджан*

Резюме. В статье анализируются социально-экономические реформы, проводимые в Азербайджане и механизмы реализации инфраструктурных проектов, которые будут стимулировать развитие этих реформ.

Ключевые слова: социальная политика, социальная помощь, социальное обеспечение, устойчивое развитие, занятость, безработица.

Məqsədli şəkildə aparılan sosial-iqtisadi inkişaf siyasətin məntiqi nəticəsi olaraq Azərbaycanda yaradılmış iqtisadi inkişaf, ümumilikdə davamlı iqtisadi sosial inkişafı təmin etməyə yönəlmişdir. Əlbəttə bu strategiyanın yerinə yetirilməsi nəticəsində, qeyri-neft sektorunun, rayonların sürətli inkişafı, xüsusi valyuta resurslarının əlverişli şəkildə istifadəsi təmin edilməlidir. Ölkə rəhbərliyinin müəyyən etdiyi sosial strategiyanın aparılması qarşıdakı dövr üçün dayanıqlı inkişafa, Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının ümumdünya iqtisadi sistemə inteqrasiyasının sürətləndirilməsinə, vətəndaşların həyat şəraitinin yüksəldilməsinə imkan yaratmaqdır. Dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsi Azərbaycanda yeni, bütöv iqtisadi sistemin qurulmasını, sosial yönümlü islahatların həyata keçirilməsini mühüm vəzifəyə çevirmişdir. Eyni zamanda yeni sistemin müstəqil fəaliyyətinin təmin olunması, dünya təcrübəsinin müsbət nəticələrin nəzərə alınmasını tələb etdiyindən, islahatların ikinci əsas vəzifəsi kimi, təsərrüfat mexanizminin bazar prinsiplərinə uyğunlaşdırılması zərurəti meydana çıxmışdır.

Azərbaycan Respublikasında aparılan sosial islahatları mürəkkəbləşdirən əsas cəhət bu idi ki, onlar eyni zamanda iki müstəvidə - milli iqtisadiyyat quruculuğu və bazar idarəetmə

mexanziminə keçid istiqamətlərində aparılırdı. Problemin xüsusiyyəti ondadır ki, bu iki istiqamətin vəhdəti müvəqqəti bir hal kimi deyil, əksinə vahid bir inkişaf prosesinin bir-birini daim şərtləndirən qollarıdır, çünki, milli iqtisadiyyatın güclənməsi digər tərəfdən bazar idarəetmə üsullarının təkmilləşdirilməsini ehtiva edir.

Bizim ölkədə sosial-iqtisadi inkişaf siyasətinin formalaşması, istərsə də onun ayrı-ayrı elementlərinin tətbiqi zamanı dünya təcrübəsindən istifadə olunmalıdır. Lakin bu halda Azərbaycan gerçəkliyi, ölkənin siyasi və iqtisadi durumu, mədəni xüsusiyyətləri, cari və perspektiv iqtisadi maraqları elmi cəhətdən əsaslandırılmış bir şəkildə nəzərə alınmalıdır, çünki vəzifə elə bir çevik və işlək mexanizm yaratmaqdır ki, ölkənin təbii resurlarından istifadənin səmərəliliyini artırmaqla, bir tərəfdən də sosial-iqtisadi inkişaf siyasətinin inkişafına yardım göstərsin. Sosial-iqtisadi yüksəlişin hazırkı mərhələsində sənayenin strukturunda aparılan keyfiyyət dəyişiklikləri, iqtisadi strategiyanın əsas tərkib hissəsidir. Azərbaycanda reallaşdırılan iqtisadi islahatların xarakterinə tarixi səpgidə müxtəlif iqtisadi cərəyanlar, məktəblər baxımından yanaşmaqla müəyyən ümumiləşdirmələr, nəticələr edilməsi, perspektivdə isə bu proseslərin təkmilləşdirilməsinin mühüm şərtidir. Məlumdur ki, güvənli sosial müdafiə sistemi təşkil etmədən, fərqli mülkiyyət növlərinin və yeni yaradılmış iqtisadi strukturların uğurlu fəaliyyətinin və krizissiz sosial inkişafın, cəmiyyətin sabitliyinin təmin olunması qeyri mümkündür. Sosial müdafiə, həm beynəlxalq, həm də milli normalar çərçivəsində vətəndaşın sosial hüquqlarının təminatı ilə bağlı dövlətin mühüm funksiyası, geniş mənada isə həyat şəraiti ilə bağlı hüquqların təminatı olaraq qeyd edilir.

Bildiyiniz kimi, sosial müdafiə məfhumu böyük və kiçik anlamda istifadə olunur. Böyük mənada əhalinin ayrı-ayrı sosial qruplarının və hər birinin, kiçik mənada isə nisbətən aztəminatlı əhali bölmələrinin sosial qayğısı kimi izah edilir. Böyük mənada sosial müdafiə dedikdə, məsələn hər bir fərdin özünü sərbəst formada təmin edə bildiyi, ailəsinə və övladlarına həyat şəraiti üçün müəyyən şərait yaratmağa qadir olduğu sosial münasibətlər mövzusunda gedir. Kiçik mənada sosial müdafiə dedikdə, xüsusi olaraq çətin durumda olan və əlavə bir yardım olmadan sosial vəziyyətlərini düzəltmək imkanında olmayan əhali qrupunun yaşamasını təmin etməyə çalışan ölkəinsosial siyasəti başa düşülür. Əslində sosial müdafiə anadan olduğu və əmək fəaliyyətini itirdiyi yaşlılıq dövrünü də əhatə etməklə, həyatlarının sonuna qədər olan bütün dövrü təşkil edir. Həqiqətən bir sistem kimi bu uşaqların, cavanların, işləyən insanların, qəyyumluğunda yaşayanların hamısının mənafələrinin və hüquqlarını qorunmalıdır. Sosial sistem, eyni zamanda ölkə vətəndaşlarının həyat və fəaliyyətlərinin bütün formalarını əhatə edir. Eyni zamanda sosial sahənin əsas obyektə olan fərdlərin çevrəsi fərqlidir və milli iqtisadiyyatın sabit olmayan vəziyyətində əhəmiyyətli şəkildə dəyişir.

“Sosial müdafiə sistemi bütün sosial bölmələrdən olan cəmiyyət üzvlərinin ölkə qanunvericiliyinə uyğun olaraq sosial hüquqlarının müdafiə edilməsini təmin edən tədbirlər məcmusudur” [4]. İzahlı formada ifadə etsək o, ayrı-ayrı sosial-demoqrafik bölmələri əhatə

etməklə, onların yaşayış vəziyyətinin yüksəldilməsi, həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına istiqamətləndirilmiş və həmçinin dövlət tərəfindən aparılması əsas hesab edilən ümumi tədbirlərin sisteminin əsasını təşkil edir.

Qeyd etmək vacibdir ki, sosial siyasətin ayrı-ayrı əhali qruplarına deyil, cəmiyyətin bütün hissələrinə aid olunması fikrinə beynəlxalq razılışmalarda da qarşılaşmaq mümkündür. Buna misal kimi 2002-ci ildə Almaniyanın Berlin şəhərində yaşlanma problemləri üzrə BMT və Avropa iqtisadi Komissiyasının Konfransında hamılıqla qəbul olunmuş Berlin Bəyannaməsində və həmçinin 2002-ci ildə “Yaşlanma Problemləri üzrə Madrid Beynəlxalq Fəaliyyət Planının təşkil edilməsinin regional strategiyası”nın 25-ci maddəsində adətən sosial müdafiə sisteminin fərqli-fərqli insanları və onların ailə üzvlərini işsizlik məsələsindən və nəticələrindən sağlamlıqla əlaqəli ciddi xəstəliklərdən, yoxsulluq və başqa hallardan, insanın bütün ömrü ərzində baş verən fərqli iqtisadi, sosial dəyişikliklərdən müdafiə etdiyi açıq şəkildə göstərilir” [5]. Aydın məsələdir ki, bu sistem, insanların bütün qruplarının hüquqlarının müdafiəsinə və müvafiq şəkildə gəlirlərin təmin edilməsinə ciddi təsir edə bilər.

Bundan əlavə sosial müdafiə sisteminə aşağıda qeyd etdiklərimizi misal göstərə bilərik.

- ölkə üzrə milli gəlirlərin yenidən bölüşdürülməsi nəticəsində ayrı-ayrı sosial demoqrafik qrupların həyat şəraitinin normallaşdırılması;
- vətəndaşların gəlirlərinin nizamlanması;
- sosial qaydaların müəyyən edilməsi;
- qiymətlərin artması ilə bağlı əhalinin maddi gəlirlərinin indeksasiya edilməsi;
- məşğul şəxslərin məcburi olaraq aparılan sosial sığortası;
- ölkə əhalisinin aztəminatlı fərdlərinə əlverişli sosial köməkliyin edilməsi.
- bəzi qruplardan olan adamlara lisenziyaların, güzəştlərin edilməsi və digər sosial yardımların göstərilməsi;
- sakinlərin ciddi təbəqələşməsinin qarşısının alınması, ölkə vətəndaşlarının məşğulluğunun təmin olunması;
- əmək sahəsində işə götürənlər, işləyənlər və hökumət arasında olan hərtərəfli ortaqlığın təmin olunması.
- sosial sahələrin sistemli inkişafını sürətləndirərək insanların təhsil səviyyəsinin, onlara verilən tibbi, ictimai məişət xidmətinin yaxşılaşdırılması və s. aiddir.

Bütün bunların fonunda “sosial müdafiə” məfhumuna: ilk olaraq, hər bir şəxsin maddi ehtiyaclarını sərbəst halda təmin etməsinə uyğun şərait yaradan sosial proqramın icrası, sonrakı mərhələdə, əhalinin sosial tələbatlarının iqtisadi və hüquqi yollarla təmin olunması mexanizminin hazırlanması, üçüncü halda isə yoxsulluq həddindən aşağı səviyyədə yaşayan və digər fərdlərin köməyinə ehtiyac duyan insanların ən aşağı yaşam vəziyyətini təmin edəcək məqsədli icra olunan dövlət siyasəti kimi baxmaq mümkün olar. Dövlətin digər mühüm vəzifəsi gəlirlərin tənzimlənməsidir. Hər bir ölkədə olduğu kimi, dövlət gəlirlərinin tənzimlənməsi göstərdiyimiz əsas qaydalar müstəvisində aparılır. Bunlara ən aşağı əmək

haqqının müəyyən olunması, iş həftəsi müddətinin nizamlanması, dövlət qulluğunda əmək haqqının müəyyən edilməsi, vergi uçot dərəcələrinin müəyyənləşdirilməsi, kollektiv razılaşmaların qanunvericilik qaydası ilə müəyyən edilməsi, ən aşağı təqaüdlərin müəyyən olunması, ən aşağı ünvanlı sosial müavinətin tənzimlənməsi vasitələri aiddir.

“Həyat səviyyəsini və yaşayışın keyfiyyətini ehtiva edən ən zəruri göstəricilərdən biri vətəndaşların gəlir və xərcləridir” [7]. Aydın məsələdir ki, gəlirlərin yüksəldilməsi və həyat səviyyəsinin normallaşdırılması ölkədə icra edilən sosial iqtisadi siyasətdən, mövcud olan təbii resurslardan əlverişli şəkildə faydalanmasından bilavasitə asılıdır. Elə bu səbəblərdən əhali gəlirlərinin yaranma mənbələri, onların sosial qruplar, ev təsərrüfatları və başqa fərdi qruplar arasında adil formada bölünməsi cəmiyyətdə sosial dayanıqlığın təmin olunmasının vacib və əsas şərti hesab olunur.

Hər bir ölkədə gəlirlərin formalaşmasına bir sıra amillər təsir edir. Qeyd edilən amillərə aşağıdakıları aid edə bilərik. 1. Həyata keçirilən sosial siyasət və iqtisadiyyatın sosial yönümlüylə xarakterizə edilən sosial, siyasi amil. 2. Ölkənin sosial durumu ilə göstərilən sosial, iqtisadi amil. 3. Demografik artım, çox uşağı olan və onların sosial halı ilə xarakterizə edilən sosial-demografik amil. 4. İqtisadi olaraq fəal olan əhəlinin peşə ixtisas səviyyəsi, eyni zamanda əmək bazasının tənzimlənməsi ilə xarakterizə edilən sosial, peşə amili. 5. Əhəlinin yaşlanması, əlil olma dərəcəsi, əmək və müharibə veteranı olması, işlə məşğul olan və ya işsiz, imkanlı və ya yoxsul, maddə ilə işləyən və ya sahibkar, dövlət qulluqçusu və s. olması ilə izah edilən sosial status amili. 6. Əhəlinin ərazi qaydası üzrə yerləşməsi, sosial coğrafi amili.

Qeyd edək ki, əhali gəlirləri göstərdiyimiz amillərin təsiri altında aşağıdakı mənbələr əsasında yaranır:

- əmək haqqı, sahibkarlıq fəaliyyəti, mülkiyyətdən əldə olunan gəlir, şəxsi və köməkçi təsərrüfatlardan əldə olunan gəlir və digər sənət məşğuliyyəti;

Vətəndaşların gəlirlərinin təhlilində pul gəlirləri, onun dinamikası, quruluşu əsas yer tutur. Əhəlinin digər pul gəlirlərinə: əmək gəlirləri, təqaüd, müavinət və digər transferlər, mülkiyyətdən qazınan gəlirlər, qiymətli kağızların gəliri, dividendlər, sahibkarlıqla məşğul olan şəxslərin gəlirləri, valuta birjasından əldə edilən gəlirlər, kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracından yaranan gəlirlər.

Ölkədə aparılan sosial yönümlü islahatlar iqtisadiyyatımızda yüksək keyfiyyət dəyişikliklərinə səbəb olmuş və davamlı iqtisadi inkişafa təminat üçün zəmin yaratmışdır. Rayonların iqtisadi sosial inkişafının təmin olunması, vətəndaşların sosial vəziyyəti və həyat səviyyəsinin daha da inkişaf etdirilməsi, Dövlət iqtisadiyyatının, xüsusilə qeyri-neft sahəsinin sistemli inkişafı istiqamətində əhəmiyyətli proqramlar reallaşdırılmışdır. İnsanları işlə təmin etmək məqsədilə yeni müəssisələr, işyerləri, digər infrastruktur layihələri və s. yaradılmışdır.

Son illərdə ölkə iqtisadiyyatında icra edilən mühüm islahatlar nəticəsində əmək bazarında müstəsna səviyyədə müsbət dəyişikliklər əldə edilmişdir. Bu baxımdan, 2005-ci il

üçün dövlət orqanlarında işləyənlərin payı çalışanların ümumi sayının 30,2 faizini təşkil edibsə də, 2016-cı ildə bu rəqəm 24,5 faizə qədər azalmış, qeyri-dövlət orqanlarında işləyənlərin sayı isə bu dövrdə 1,4 dəfə çox olmuşdur.

“2016-cı ildə istehsal sahələrində 2411,4 min nəfər, ya da çalışanların yekun sayının 50,6 faizi qədər işçi işləmiş, xidmət sahələrində isə məşğul olanların sayı 2348,2 min nəfər təşkil etmişdir ki, bu da ümumi məşğul olan halının 49,2 faizə qədərini təşkil etmişdir” [1].

2016-cı ildə çalışan işçilərin tam sayından 1514,1 min nəfəri və ya 32,8 faizi muzzla fəaliyyət göstərənlərin hissəsinə düşmüşdür. Muzzla işləyənlərin çoxu isə böyük və kiçik şirkətlərdə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdur. “Məşğulluq xidməti tərəfindən ölkə üzrə rəsmi şəkildə işsiz statusu verilmiş şəxslərin sayı 2017-ci ilin yanvar ayının əvvəlinə 33,2 min nəfər təşkil etmişdir. Son dövrlərdə işsizlərin arasında qadınların xüsusi payı azalaraq, 2005-ci ildəki 51,6 faizə görə 2016-cı ildə 38,2 faiz olmuşdur”. 2005-2016-cı illərdə muzzla fəaliyyət göstərənlərin orta aylıq nominal olaraq müəyyən olunmuş əmək haqqı dörd dəfə artaraq 499,8 manata yüksəlmişdir. Bilindiyi kimi, əmək haqqı - əməyin ödənilməsi forması və ya əməyin ödənilən qiymətidir. Başqa sözlə əmək haqqı, məcmu ictimai əməyin, milli gəlirin bir hissəsini təşkil etməklə, müəssisə və ya dövlət səviyyəsində yaranır və inkişaf edir. İnkişaf etmiş bazar iqtisadi mühitində əmək haqqına-çalışana onun şəxsi əməyindən istifadə olunmasına görə verilən dəyər kimi yanaşılır. Əmək haqqının yüksəlişi isə əmək bazarındakı işçi potensialına tələb və təklifin dəyişilməsindən asılı olur. Bu zaman, işçi qüvvəsinə olan tələb nə qədər çox olarsa, əmək haqqı bir o qədər yüksək olar ya da əksinə, işçi qüvvəsinin təklifi nə qədər çox olarsa, onda əmək haqqı da az olar.

“Əmək haqqının sosial əhəmiyyətindən danışarkən onun bir sıra: 1) təkrar istehsal 2) stimullaşdırıcı 3) tənzimləyici funksiyaları yerinə yetirdiyi qeyd edilir. Bəzi hallarda isə əmək haqqının beş funksiyası olduğu da ifadə edilir. Təkrar istehsal funksiyaya verilən əmək haqqı hər bir işçinin həyat tələbatlarını təmin etməlidir. Əmək haqqının bu funksiyasına işçi potensialının təkrar istehsalının təmin olunma imkanları aiddir. Stimullaşdırıcı funksiyaya isə əmək haqqı, əmək və ondan səmərəli şəkildə istifadəni stimullaşdırır. Əmək haqqının stimullaşdırıcı funksiyasını daha yaxşı yerinə yetirməsi üçün müəssisə və şirkətlərdə əməyin ödənilməsi sistemi elə tənzimlənmişdir ki, o, işçidə daha yaxşı fəaliyyət göstərməyə və eyni zamanda öz ixtisas və bacarıqlarını artırmağa təşviq etsin”. Bu funksiyalarda əsas məsələ hər bir işçinin yüksək ixtisası ilə əmək haqqının artımı arasında qarşılıqlı əlaqənin olmasından, hər bir işçinin əmək haqqının ixtisasına və peşəkarlığına müvafiq şəkildə artırılmasından gedir.

Müvafiq dövrdə sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə edilən və mülkiyyətdən gəlirlər də artmışdır. Son illərdə Azərbaycanda baş verən sosial iqtisadi inkişaf, sosial müdafiə və sosial təminatla ayrılan vəsaitlərin artırılmasına səbəb olmuşdur. Belə ki, büdcədən formalaşan təşkilatlarında çalışanların əmək haqları, təqaüdlər, pensiya və müavinətlər, minimum əmək haqqı artırılmışdır. Sosiologiya elmində sosial təminat-yaşlı adamların, əlillərin xüsusi tələbatlarının təmin olunması ilə bağlı tədbirlər sistemi, onların sosial əlaqələrinin,

münasibətlərinin saxlanmasına, bərpasına və bu qruplardan olan əhalinin hüquqlarının müdafiəsi və qorunmasına yönəldilmiş tədbirlər proqramının icra edilməsi kimi göstərilir. Hesab edirik ki, “sosial müdafiə” anlayışını “sosial təminat” anlayışından fərqləndirən əsas cəhət məhz onların təyinatına görə olan bölgüsündədir. Bu anlayışlar arasındakı fərq Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında da öz əksini tapmışdır. Belə ki, Konstitusiyanın müəyyən olunmuş yaşa çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını və əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir [6]. Başqa sözlə, sosial təminata, yaşlılara, əlillərə, çoxuşaqlı ailələrə və əhalinin ehtiyacı olan digər kateqoriyalarının sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilmiş tədbirlərin məcmusu kimi yanaşmaq olar. Ölkəmizdə sosial yardımın bir çox formaları vardır. Bunlara pul formasında ödənilən müavinətlər, sosial xidmətlər, güzəştlər və s. daxildir. Aztəminatlı ailələrin sosial müdafiəsinin yaxşılaşdırılmasında sosial müavinətlər mühüm rol oynayır.

Sosial müavinətlər pul və ya natural, yəni pul müavinətləri, pulsuz və ya ucuz qiymətə əmtəə verilməsi və xidmət göstərilməsi şəklində də ola bilər. Qeyd edək ki, sosial müavinətlər yoxsulluğun azaldılması istiqamətində mühüm rol oynayır. Yoxsulluq dedikdə insanların ac, evsiz-əşiksiz olması, xəstəlikdən əziyyət çəkməsi, ərzaq məhsullarından, geyim-məişət əşyalarından, eyni zamanda müalicə, peşə və ixtisasa yiyələnmək imkanından, məhrum olması və s. başa kimi düşülür. Lakin yoxsulluq yalnız yuxarıda saydıqlarımızla məhdudlaşmır, əksər hallarda yoxsullar öz maraqlarını müdafiə və idarə etmək imkanlarından da məhrum olurlar. Dünyanın elə bir ölkəsi yoxdur ki, orada bu və ya başqa formada yoxsulluq təzahür etməsin. Əslində bu yoxsulluğu ümumbəşəri problemlərdən birinə çevirmişdir. Beynəlxalq təşkilatların verdiyi son məlumatlara görə dünya əhalisinin 2/3-si yoxsulluqdan əziyyət çəkir. Dünya əhalisinin yarısının, gəliri gün ərzində iki dollardan aşağıdır. Azərbaycan Respublikası da dünyanın bir hissəsi olduğundan baş verən hadisələr ondan da yan keçməmişdir. Müstəqilliyimizin ilk illərinin əvvəllərində baş vermiş siyasi hadisələr ölkənin tənəzzülü vətəndaşlarının sosial problemləri, iqtisadiyyatın siyasi-iqtisadi vəziyyətinə neqativ təsirini göstərdi. Həmin dövrlərdəki durumu nəzərə alaraq əminliklə deyə bilərik ki, mövcud sistemin özünü doğrultmaması və iflası yeni sistemə keçidi zərurətə çevirdi. Bazar iqtisadiyyatına keçidin ilk dövrlərində istər əhalinin gəlirlərinin, istərsə də xərclərinin strukturu və dinamikasında baş verən dəyişikliklər, inflyasiyanın qarşısını almaq həddə qədər yüksəlməsi, böyük işçi tutumlu istehsal müəssisələrinin obyektiv və subyektiv olan səbəblərdən fəaliyyətinin dayanması əhalinin rifah halının pisləşməsinə gətirib çıxardı. Həmçinin iqtisadi proseslər nəticəsində gəlirlərin bölüşdürülməsindəki kəskin aşağı fərqlənmə vətəndaşların həyat səviyyəsinin zəifləməsinə və onların yoxsullaşmasına gətirib çıxarırdı. Beləliklə, bir tərəfdən baş verən iqtisadi proseslər, digər tərəfdən isə qaçqın və məcburi köçkün problemi nəticəsində dövlətin sosial yükünün artması sürətlə aşağı düşən həyat şəraitinin yüksəldilməsinə yetərli diqqətin ayrılmasına imkan vermirdi. Bütün bunları nəzərə alaraq ölkə

əhalisinin sosial müdafiəsini təmin etmək, onların yoxsullaşma ehtimalının aradan qaldırılması üçün geniş tədbirlər planının həyata keçirilməsinə ehtiyac yaranmışdı. Digər problem isə qüvvədə olan hüquqi-normativ sənədlər bu problemin aradan qaldırılması istiqamətində hüquqi gücə malik deyildilər. Bu baxımdan dünyada mövcud olan və bir sıra ölkələrdə tətbiq olunan beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan yeni tədbirlərin və onların işləmə mexanizminin yaradılması tələb olunurdu. “Azərbaycan Respublikasında bu istiqamədə ilk məqsədli tədbir 1995-ci ildə Dünya Bankının “Həyat şəraiti Sorğusu” layihəsi çərçivəsində yoxsulluğun ölçülməsi və qiymətləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilmişdir” [3]. Lakin ölkəmizdə yoxsulluq probleminə daha sistemli yanaşma 2003-cü ildən başlanılmışdır. Ötən dövr ərzində Yoxsulluğun aşağı salınması və sosial iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramı, “Yaşayış minimumu haqqında”, “Ünvanlı sosial müavinət haqqında”, “Azərbaycan Respublikasının sosial iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında, rayonların sosial iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi haqqında”, Məşğulluq haqqında qanunlar qəbul edilmiş, Fərman və Sərəncamlar imzalanmışdır. Həmçinin “Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında Yoxsulluğun Azaldılması və Davamlı İnkişaf Dövlət Proqramı problemin həllinə və daha effektiv nəticələrin əldə edilməsinə xidmət edəcəkdir.” 2003-2009-cu illər ərzində Azərbaycanda yoxsulluqla mübarizə istiqamətində aparılan sistemli tədbirlər planının nəticəsində yoxsulluğun səviyyəsi 2003-cü ildəki 44,7 faizdən 2008-ci ildə 13,2 faizə kimi azaldılmışdır.

Sosial yardımın formalarından olan ünvanlı sosial yardımlar (ÜSY) dövlət tərəfindən göstərilən yardımın birbaşa olaraq ən çox ehtiyacı olan əhali qruplarına ünvanlanmasını nəzərdə tutur. Hal-hazırda ünvanlı dövlət sosial yardımını alan ailə üzvlərinin sayı ölkə üzrə 326.7 min nəfər təşkil edir. ÜSY mexanizmi sosial yardıma ehtiyacı olanların sayının dəqiq və düzgün şəkildə müəyyənəndirilməsi, büdcə vəsaitlərindən səmərəli şəkildə istifadə edilməsi və inzibati xərclərin səmərəliliyi, yardımın başlıca olaraq əhalinin daha çox maddi ehtiyac içərisində olan təbəqələrinə yönəldilməsi kimi üstün xüsusiyyətlərə malikdir. Ünvanlı dövlət sosial yardımını aztəminatlı ailələrə dövlət tərəfindən göstərilən qayğının maddi yardım formasıdır. Aztəminatlı ailə dedikdə Ünvanlı sosial yardım haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa görə orta aylıq gəlirləri hər bir ailə üzvü üçün ehtiyac meyarının məcmusundan aşağı olan bir ailə götürülür. Ünvanlı sosial yardım orta aylıq gəliri onlardan asılı olmayan səbəblərdən hər bir ailə üzvü üçün ehtiyac meyarının ümumi məcmusundan aşağı olan aztəminatlı ailələr ala bilərlər. Bütün bu tədbirlər planı ölkə vətəndaşlarının sosial rifah halının yüksəldilməsinə, onların həyat şəraitinin yüksəldilməsinə və ümumilikdə dövlətin iqtisadi cəhətdən güclənməsinə gətirib çıxaracaq. Son nəticədə dövlətin apardığı sosial-iqtisadi siyasət ümumi ölkə üzrə orta təbəqənin əhəmiyyətli paya sahib olmasına digərə tərəfdən yoxsulluğun tam şəkildə aradan qaldırılmasına istiqamətlənib.

Nəticə. Sosial iqtisadi vəziyyətin yüksəldilməsi üçün investisiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi və sahibkarlığa dövlət dəstəyinin gücləndirilməsinə ehtiyac vardır. Azad sahibkarlığın mövcud olduğu iqtisadi mühitdə rəqabət və inkişaf meyilləri güclənir. Bu da

yeni iş yerlərinin açılmasına və sosial- iqtisadi inkişafa təkan verir. İndiki halda Azərbaycan xarici investorların ölkəyə cəlb olunmasına və onların qeyri-neft sektoruna yatırım etmələrinə çalışmalıdır. Kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına dövlət dəstəyi artırılmalıdır və sağlam rəqabət mühiti formalaşdırılmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Statistik Göstəriciləri, Bakı, 2017 <https://www.stat.gov.az/>
2. Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cu illər).
3. Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı (2008-2015-ci illər).
4. Piriyev A., (2008), Siyasi strategiya və milli təhlükəsizlik, 126 s.
5. Ağayev A., (2013), Dövlət borcu və onun idarə edilməsi, Bakı, 143 s.
6. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
7. Əlirzayev Ə.Q., (2010), Sosial sferanın iqtisadiyyatı və idarə edilməsi, Bakı, 326 s.